

ความสำคัญของทหารที่มีต่อ พระพุทธศาสนาในสังคมไทย*

Significance of the Military toward Buddhism in Thai Society

^{1*}โชคชัย คนไว, ¹ พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิพัฒน์ และ ²พระวิมาน คมกัปปะโย

^{1*}Chokchai Khonwai, ¹Phrakru Dhammathonsirivat Sirivaddhano and

²Phra Viman Kumpirapanyo

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

^{1*} Email: chokarmy98@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของทหารที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล (3) เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ผลการวิจัย พบว่าคำว่า ทหาร หมายถึง บุคคลผู้มีหน้าที่ในเรื่งรบ นักรบ ผู้นำประเทศ ผู้เป็นกำลังรักษาความมั่นคง ทำนุบำรุงประเทศและทำหน้าที่อื่นๆ ทั้งในยามสงบ และในยามสงคราม ทหารนั้นมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญ 4 ด้าน คือ (1) บทบาทในฐานะเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง (2) บทบาทในการทำหน้าที่ตุลาการ (3) บทบาทในการดูแลครอบครัว และ (4) บทบาทในฐานะพุทธศาสนิกชน

ในสมัยพุทธกาล บทบาทความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีหลายระดับด้วยกัน เริ่มตั้งแต่ พระราชา ในฐานะจอมทัพ ผู้ปกครองแคว้น เสนาบดีและอำมาตย์ ในฐานะแม่ทัพนายกอง ผู้ทำหน้าที่บังคับบัญชากองกำลังทหาร และหน้าที่อื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากพระราชา และไพร่พล ในฐานะที่เป็นกำลังหลักและองค์ประกอบหนึ่งของกองทัพ

ส่วนในสังคมไทย บทบาทความสำคัญของทหารในระดับตำแหน่ง ชั้นยศต่างๆ เริ่มตั้งแต่ พระมหากษัตริย์ไทย ในฐานะจอมทัพ เสนาบดีแห่งกองทัพไทย ในฐานะผู้บัญชาการเหล่าทัพ และพลทหาร ในฐานะกำลังพลระดับล่างสุด ก็มีส่วนสำคัญในการให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ครบทั้ง 4 ด้าน คือ (1) ด้านศาสนธรรม (2) ด้านศาสนบุคคล (3) ด้านศาสนวัตถุ และ (4) ด้านศาสนพิธี ทำให้พระพุทธศาสนาสามารถยืนหยัดและมั่นคง มาจนถึงทุกวันนี้

คำสำคัญ: ทหาร; พระพุทธศาสนา; สังคมไทย

Abstract

This dissertation is of 3 objectives: (1) to study problems and difficulties of dispute mediators of Chonburi Court, (2) to study the means of developing potential of dispute mediators and Buddhadhamma promoting mediators' potential, and (3) to present A Model of Developing Dispute Mediators of Chonburi Court by Buddhist Peaceful Means; it is in the form of Qualitative Field Research.

The outcome of the research found the followings: Mediator in this court some people lack concentration and listening intimately, including the neutrality duty dispute resolution and peaceful Buddhist master how to create patterns to develop those compromise a dispute is Bhāvanā 4, which includes the physical, cognitive behavioral mental and wisdom. The researchers divided the development model used to develop the third term and every term in every dimension. It is important to discover. This model was created to focus on developing a mental picture. Or the first to develop. With faith, discipline, sacrifice, listening and thinking. Found that the process developed by the Buddhist Peaceful means has 7 stage process, i.e. 1) developing mediators to have positive attitudes, 2) training for being deep-listening listeners, 3) putting the principle of Bhāvanā or Cultivation as the frame in developing fully 4 aspects, 4) creating motivation for eagerness in studying for more knowledge, 5) enhancing for being volunteers, 6) in every phase of developing self-potential and other involved persons, Sappurisadhamma Principle should be completely used as the representing part, and 7) aiming at the mainly important target of leading society to be rich in peace.

Keywords: Model of Developing; Mediators; Buddhist Peaceful Means

บทนำ

สถาบันของแต่ละประเทศชาติ ก็จะมีสถาบันที่สำคัญอยู่หลายสถาบันด้วยกัน เช่น สถาบันศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากกล่าวถึง สถาบันที่มีความเป็นระเบียบวินัย มีความเป็นเอกภาพ ดูสง่างาม น่าเกรงขาม มีผู้คนให้ความเคารพและให้เกียรติในศตวรรษที่ 21 รวมถึงการเป็นที่พึ่งของประชาชน เป็นรั้วของชาติ ทั้งในยามศึกสงครามจากโจรผู้ร้ายและการรุกรานจากต่างประเทศ แม้แต่ในยามที่บ้านเมืองไร้ศึกสงคราม ก็ทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อย พัฒนาประเทศ คือ “สถาบันทหาร” (Thongsriket, 2013) เพราะเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ จึงมีบทบาทในวงการเมืองด้วย ตัวอย่างเช่น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่มีการปกครองแบบจตุสดมภ์ โดยมีกษัตริย์ในฐานะจอมทัพเป็นศูนย์กลางการปกครอง และมีเสนาบดี 4 ฝ่าย คือ ขุนเมือง ขุนวัง ขุนคลัง ขุนนา คอยรับใช้เบื้องพระยุคลบาท สำหรับการปกครองในส่วนภูมิภาค เจ้าเมืองแต่ละเมืองจะทำหน้าที่ปกครองบริหารงานในลักษณะของข้าราชการพลเรือนในยามสงบ แต่เมื่อยามสงครามเจ้าเมืองก็จะทำหน้าที่เป็นแม่ทัพ นำกองกำลังทหารออกต่อสู้ป้องกันบ้านเมืองจากข้าศึกศัตรู ดังนั้น ผู้นำทางการเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงหมายถึง ผู้นำทางทหารด้วย และในระดับเสนาบดี ทหารกับพลเรือนก็มีบทบาทควบคู่กันมาตลอด แม้ในทางทฤษฎีจะมีการแยกหน้าที่ทางการเมืองการทหารและพลเรือนขาดกัน แต่ในทางปฏิบัติ ก็ไม่สามารถแยกจากกันได้ เช่น ในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา มีปัญหาจากเสนาบดีฝ่ายกลาโหมและมหาดไทยแย่งชิงอำนาจกัน ได้ทรงปรับปรุงการปกครองโดยให้สมุหพระกลาโหม บังคับบัญชากิจการทางด้านทหารและพลเรือนในหัวเมืองฝ่ายเหนือ สมุหนายก บังคับบัญชากิจการทางด้านทหารและพลเรือนในหัวเมืองฝ่ายใต้ เจ้าพระยาพระคลังบังคับบัญชาหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ซึ่งเป็นเมืองท่าการค้า โดยนัยนี้ สมุหกลาโหมและสมุหนายก ก็ทำหน้าที่ทั้งทางทหารและการปกครองพลเรือน ตามภูมิภาคแห่งอำนาจของตนไปพร้อมกัน (Srirattana, 2018)

ในอดีตกาล สถาบันทหารเป็นสถาบันที่มีบทบาทและเกี่ยวโยงกับพระพุทธศาสนามาตลอด โดยเฉพาะในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้สถาบันศาสนาในการส่งเสริม เผยแผ่คำสั่งสอนแก่สัตว์โลก และประดิษฐานพระพุทธศาสนาครั้งแรกที่สวนลุมพินีวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ทรงแสดงธรรมโปรดทหารที่เป็นบุคคลสำคัญ ทั้งยังเป็นจอมทัพด้วย คือพระเจ้าพิมพิสาร ราชานแห่งมครรัฐส่งผลให้พระเจ้าพิมพิสารมีความเคารพนับถือในพระพุทธศาสนา นำพาให้พราหมณ์คหบดี ข้าทาสบริวาร และทหารทุกระดับชั้นตั้งแต่เสนาบดีอำมาตย์ลงมา จนถึงระดับอาณาประชาราษฎร์ให้หันมาเคารพนับถือพระพุทธศาสนาด้วย (Phramaha Vichien Vachirawangso & Phramaha Dawsayam Vachirapaño, 2005) การที่พระเจ้าพิมพิสารในฐานะผู้ปกครองแคว้นมคธ ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมเป็นตัวอย่าง จึงมีความสำคัญในทุกๆ ด้านสำหรับการปกครองบ้านเมือง เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างผู้ปกครองกับอาณาประชาราษฎร์สามารถโน้มน้าวผู้อยู่ใต้ปกครองให้ประพฤติตามไปด้วย บ้านเมืองจึงมีแต่ความสงบสุข สอดคล้องกับพระพุทธพจน์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกว่า

...เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อครุจำฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็เป็นผู้ชั่ว...

...เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อครุจำฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข... (Thai Tipitaka, 28/104-107/21)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แคว้นมคธเป็นแคว้นมหาอำนาจและมีบทบาททางการเมืองอย่างยิ่ง ในสมัยพุทธกาล จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลเป็นอย่างดี เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าไปในที่ใด ก็จะมี ความเกี่ยวข้องกับสถาบันทหารทั้งสิ้น จึงทำให้เห็นว่าทหารมีบทบาทสำคัญโดยตรงต่อพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็อาศัยสถาบันทหารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในตัว

ในขณะที่พระพุทธศาสนากับสถาบันทหารมีความสำคัญและความสัมพันธ์อย่างนี้ แต่ก็ยังมีทหารอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมา ส่งผลเสียต่อสถาบันหลักของชาติและสถาบันทหารเองด้วย รวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วย จึงสะท้อนให้เห็นปัญหาสำคัญว่าหากทหารไม่มีคุณธรรม ย่อมส่งผลที่เลวร้ายเพียงใดต่อประเทศชาติและสังคมส่วนรวม

ผู้วิจัยเห็นว่า หากศึกษารายละเอียดให้รอบด้าน จะทำให้ทราบถึงความสำคัญของทหารที่มีต่อสังคมและพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ และจะได้ทราบความสัมพันธ์ ท่าทีที่พระพุทธศาสนามีต่อทหาร เพื่อเป็นแนวทางในการนำบทบาท และหลักธรรมของทหารในด้านต่างๆ มาวิเคราะห์ใช้ในการพัฒนาชีวิต และสังคมได้อย่างเหมาะสม

ด้วยความที่ทหารมีบทบาทสำคัญต่อสังคมและพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงต้องการ วิเคราะห์ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาของทหาร บทบาทของทหาร หลักธรรมสำหรับการทำหน้าที่ของทหาร ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและวิเคราะห์ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของทหารที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล
3. เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” ผู้วิจัย ได้จัดทำขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยแบ่งตามแหล่งข้อมูล ดังนี้

1.1 ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” นำมาแสดงไว้เพื่อเป็นการประกอบในการวิจัย

1.2 ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์ชั้นอรรถกถา เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” และได้อาศัยตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งปัญหาที่ต้องการทราบ เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบการวิจัยในครั้งนี้

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวិเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ ศึกษา อธิบายขยายนัยจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ อรรถกถา เอกสาร อินเทอร์เน็ต บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้ศึกษาเห็นว่า น่าจะมีการอธิบายเพิ่มเติม ในกรณีที่เห็นว่า จะต้องมีการอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ นำเสนอผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

1. ความเป็นมาของทหารที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า ทหาร หมายถึง ข้าราชการ ผู้ทำสงคราม เลี้ยงชีพด้วยการรบ มีความหมายในภาษาไทยว่า ผู้มีหน้าที่สู้รบป้องกันประเทศ, นักรบ และใช้ศัพท์ในภาษาบาลีว่า โยธ บ้าง โยทุธ บ้าง ภู บ้าง ยุทธภู บ้าง โยธาวี บ้าง นอกจากนั้น มีคำที่สามารถใช้แทนกันได้ คือ หตถี พลช้าง หรือทหาร ช้าง, อสโส พลม้า หรือทหารม้า, รโถ พลรถ หรือทหารรถ และ ปตติ พลเดินเท้า หรือทหารราบ มีคำที่เกี่ยวข้องกับทหาร อีกหลายคำ เช่น คำว่า กองทัพ ในภาษาบาลี ได้แก่ คำว่า เสนา บ้าง จมู บ้าง วาหิณี บ้าง

อนิก บ้าง ส่วนในภาษาไทย กองทัพ หมายถึง หน่วยทหารที่ประกอบด้วยทหาร 3 กองพล และมีหน่วยทหารอื่นๆ เป็นส่วนประกอบด้วย นอกจากนี้ ยังมีคำว่า จอมทัพ ในภาษาบาลี ได้แก่ คำว่า เสนีย บ้าง อคฺคเสนานิ บ้าง มหาเสนาปติ บ้าง ส่วนในภาษาไทย จอมทัพ หมายถึง ตำแหน่งสูงสุดของกองทัพ หรือ พระราชา คำว่า แม่ทัพ ในภาษาบาลี ได้แก่ คำว่า เสนานิ บ้าง จมฺปติ บ้าง ส่วนในภาษาไทย แม่ทัพ หมายถึง นายทัพ หรือผู้ทำหน้าที่คุมกองทัพหลักๆ เช่น แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ และคำว่า ไพร่พล หรือ พลทหาร ในภาษาบาลี ได้แก่ คำว่า หตฺถิ บ้าง อสฺโส บ้าง รโถ บ้าง ปตฺติ บ้าง (Thai Tipitaka, 2/314/453) ส่วนในภาษาไทย ไพร่พล หมายถึง กำลังทหาร ส่วนพลทหาร หมายถึง ทหารกองประจำการ

คัมภีร์พระไตรปิฎก (อัครัญญสูตร) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของทหารว่า สังคมมนุษย์ได้วิวัฒนาการเป็นลำดับเรื่อยมา แรกทีเดียวมนุษย์อยู่ด้วยกันตามสภาพธรรมชาติ ครั้นต่อมาจึงวิวัฒนาการขึ้น มีสถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจและสถาบันการเมืองการปกครอง เมื่อเวลาผ่านไปนานๆ เข้า มีการขยายตัวของสังคม จนได้เกิดมีการแบ่งวรรณะต่างๆ ตามอาชีพงานที่ทำ แต่พอสังคมขยายตัวมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ความชั่วร้ายเดือดร้อนจึงได้เกิดตามมา เพราะเนื่องจากมนุษย์นั่นเองละเมิดหลักธรรม กล่าวคือลูกแก้วอำนาจกิเลสตัณหา จึงทำให้มนุษย์ไม่ได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมุมมนุษย์จึงได้รวมตัวรวมตัวตัดสินใจสรรหาผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่สุดมาเป็นหัวหน้า หรือผู้นำเพื่อจัดการแก้ไขหรือขจัดปัญหาชั่วร้ายดังกล่าว กษัตริย์หรือพระราชา ผู้เป็นจอมทัพของเหล่าทหาร จึงถือกำเนิดขึ้นจากสาเหตุเหล่านี้ (Thai Tipitaka, 11/111/83)

ทหารมีความเชื่อมโยงกับการกำเนิดขึ้นของรัฐมาโดยตลอด แสดงให้เห็นว่า ในสมัยอินเดียโบราณนั้น มีพระราชาเป็นประมุขของแคว้น เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการแผ่นดิน เป็นจอมทัพ โดยมีบุคคลที่คอยให้ความช่วยเหลือ แบ่งเบาพระราชภาระ ได้แก่ เสนาบดีทำหน้าที่คุมกองกำลังทหารและทำหน้าที่ปราบข้าศึกศัตรูในยามศึกสงครามและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในแคว้น ทหารในสมัยอินเดียโบราณ แบ่งออกเป็น 4 เหล่า คือ ช้าง ม้า รถ และคนเดินเท้า ในเวลาจะออกทำศึก มีการจัดกระบวนทัพทั้ง 4 เหล่า ดังนี้ คือ ช้างศึก 3 เชือก ม้าศึก 3 ตัว รถศึก 3 คัน และทหารประจำด้านหลัง ช้าง ม้า รถ รวมทั้งหมด 57 คน ส่วนพลเดินเท้า หรือทหารราบ มีทหารที่มีอาวุธครบมือแฉะละ 4 นาย (Thai Tipitaka, 2/314/453)

ทหารในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบ้านเมือง ตั้งแต่พระราชาผู้เป็นจอมทัพ เสนาบดี ผู้เป็นแม่ทัพ และไพร่พลทั่วไป สำหรับผู้ที่ป็นทหารจะต้องมีคุณสมบัติหลายด้าน เช่น เชี่ยวชาญในการรบ และการใช้อาวุธชนิดต่างๆ มีลักษณะเป็นผู้นำมีความรู้ในศิลปะ 18 ประการ ที่เกี่ยวข้องกับการรบและบังคับบัญชากำลังพลที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา นอกจากนี้ ต้องมีความรู้ทางด้านกลยุทธ์การรบ การป้องกันบ้านเมืองในช่วงที่ปลอดภัยจากภัยสงคราม เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะเกิดมีศึกสงคราม และการเตรียมเสบียงอาหารเพื่อสนับสนุนกำลังพลทหารที่ทำการรบ รวมทั้งเพื่อเลี้ยงชีพประชาชนที่อยู่ภายในตัวเมือง (Thai Tipitaka, 23/67/136-138)

การเข้าสู่ตำแหน่งของทหารในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ไม่ได้มาจากการสอบแข่งขัน เหมือนกับการสอบเข้าเป็นราชภัฏในสังคมไทย แต่จากการศึกษาหลายด้าน พบว่า การทหารในสมัยอินเดียโบราณ พระราชาทรงเป็นจอมทัพโดยตำแหน่ง และมีบุคคลที่สนองราชกิจ มีความรู้ความสามารถทางด้านการรบ เชี่ยวชาญการวางแผนเวลาออกศึก แล้วได้รับฐานันดรและรายได้จากราชสำนัก โดยวิธีแต่งตั้งบุคคลผู้มีความสามารถ แต่งตั้งจากการสืบทอดตระกูลแทนบิดาหรือเครือญาติ และดำรงชีพด้วยการเป็นทหารรับจ้าง สำหรับผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางทหาร ส่วนมากแล้วจะเป็นคนในวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ หรือแพศย์ ซึ่งถือว่าเป็นคนวรรณะสูง มีโอกาสได้เล่าเรียนศึกษาหาความรู้มากกว่าคนในวรรณะศูทร ส่วนการพ้นจากตำแหน่งของทหารนั้น พบว่ามี 4 กรณี คือ (1) การถอยยศ ปลดออก ใช้ในกรณีกระทำความผิดไม่ร้ายแรงนัก (2) การเนรเทศ ใช้ในกรณีที่กระทำความผิดร้ายแรง (3) การตาย และ (4) การออกบวช (Thai Tipitaka, 4/90/97-99)

บุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางทหารนั้น มีหลายระดับด้วยกัน ตั้งแต่พระราชาในฐานะจอมทัพ มหาอำมาตย์ เสนาบดี ในฐานะแม่ทัพนายกอง และไพร่พลทหารทั่วไป ทำหน้าที่ต่างๆ ในการบริหารปกครองบ้านเมือง ได้แก่ เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองบ้าง เป็นตุลาการทำหน้าที่ตัดสินคดีความบ้าง หรือในฐานะส่วนตัวก็จะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ดูแลสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้อยู่ดีเป็นปกติสุขบ้าง ในฐานะพุทธศาสนิกชนก็ทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ รวมทั้งคอยส่งเสริมสนับสนุนการเผยแผ่พุทธธรรมบ้าง

สำหรับหลักธรรมที่ใช้ในการทำหน้าที่ของทหารนั้น ฝ่ายดูแลความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ควรดำเนินชีวิตตามหลักธรรม เช่น ทศพิธราชธรรม (Thai Tipitaka, 28/175-176/112) ราชสังคหวัตถุธรรม (Thai Tipitaka, 15/351/110) ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้มีความจำเป็นและสำคัญอย่างมาก ช่วยให้ทหารสามารถดูแลบริหารบ้านเมืองด้วยความสงบ เรียบร้อย ดึงตาม ในการทำหน้าที่ของทหารฝ่ายตุลาการนั้น ต้องใช้หลักธรรม อันประกอบด้วย อคติ 4 (Thai Tipitaka, 11/311/288) และอธิปไตย 3 (P.A. Payutto, 2004) ทำการพิจารณาคัดสินคดีความโดยยึดหลักธรรมาธิปไตย และความถูกต้องดึงตามเป็นที่ตั้ง ทหารผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจะต้องมีหลักการบริหารครอบครัวให้มีความสุข ซึ่งพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการดำเนินชีวิตหรือการบริหารครอบครัวให้มีความสุขด้วยหลักธรรม เช่น สมชีวิตรม (Thai Tipitaka, 21/55/80) และ ทิศ 6 (Thai Tipitaka, 11/198-204/202-206) และทหารในฐานะพุทธศาสนิกชนก็ควรดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรม เช่น อุบาสกธรรม (Thai Tipitaka, 23/29 - 31/44-48) กัลยาณมิตรธรรม (Thai Tipitaka, 23/34/33) เพียงเท่านั้น ก็สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข แต่หากประพฤติตรงกันข้าม ก็จะส่งผลเสียหายทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติได้เช่นเดียวกัน

2. ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

ผลการวิจัยพบว่า ในสมัยพุทธกาล พระราชาในฐานะจอมทัพ มีหน้าที่ในการปกป้อง ค้ำครองประชาชน ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข มีอำนาจในการลงโทษผู้กระทำความผิดตามกฎหมายที่วางไว้ มีอำนาจในการปูนบำเหน็จแก่ผู้กระทำความดีเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ทำความดีปรากฏในสังคม รวมทั้งมีอำนาจในการรักษาทิโชนให้ เพื่อให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้ประพฤติดนใหม่ พระราชาที่ได้ฟังธรรมและสนทนาธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว มักจะนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองอีกด้วย อีกอย่างหนึ่ง พระราชาในสมัยพุทธกาล เมื่อทรงยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ทรงปฏิญาณพระองค์เป็นอุบาสก ขอลงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต ทรงให้ความอุปถัมภ์ตลอดจนถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นการถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ การเสด็จไปทูลถามปัญหาและทรงสดับพระธรรมเทศนาอยู่เนืองๆ ทำให้พระราชาบางพระองค์ทรงบรรลุคุณธรรมเป็นพระอริยบุคคล รวมทั้งทรงสร้างวัดถวาย ตลอดถึงทรงช่วยเหลือเกื้อกูลเหล่าพุทธบริษัทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (Chaiyotha, 2005) อำมาตย์และเสนาบดี ที่ดำรงตำแหน่งเป็นแม่ทัพนายกองของแว่นแคว้นต่างๆ ในสมัยพุทธกาล นอกจากจะมีบทบาทที่สำคัญในการปฏิบัติราชการแผ่นดิน บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับอาณาประชาราษฎร์ และควบคุมดูแลไพร่พลในการปกป้องข้าขอบขัณฑสีมา รวมทั้งทหารที่เป็นไพร่พล นอกจากปฏิบัติราชการตามตำแหน่งหน้าที่แล้ว อีกด้านหนึ่งก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน เป็นสาเหตุของพุทธบัญญัติบาง ทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาบ้าง (Thai Tipitaka, 22/34-35/54-56)

3. วิเคราะห์ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ในฐานะที่ทรงเป็นจอมทัพ มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความอยู่รอดของพระพุทธศาสนา ทรงสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา ด้วยการทำนุบำรุงครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ (1) การบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านศาสนธรรม ด้วยความเป็นปราชญ์รู้ธรรมและประพฤติดีธรรม รวมทั้งความเป็นผู้บำรุงและเผยแผ่ธรรม การบำรุงศาสนธรรมทั้ง 2 ด้านนี้ต้องดำเนินคู่กันไปเสมอ จะขาดเสียจากกันมิได้ (2) การบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านศาสนบุคคล พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์เป็นอย่างดี เพราะพระสงฆ์คือศาสนบุคคลที่มีความสำคัญในฐานะผู้สืบทอดพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นผู้สั่งสอนเผยแผ่ธรรมนั้นแก่มหาชน นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังมีความสำคัญในฐานะ “เนืออนุญา” ของพุทธศาสนิกชน (3) การบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านศาสนวัตถุ พระมหากษัตริย์ไทยทรงเอาพระทัยใส่ในบูรณปฏิสังขรณ์อาราม วิหาร เจดีย์ เพราะศาสนวัตถุเป็นวัตถุที่ช่วยเสริมให้ศาสนธรรมและศาสนบุคคลสามารถดำรงอยู่และปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (4) พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ทรงให้ความสำคัญการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านศาสนพิธีเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าศาสนพิธีจะไม่ใช่ว่าพระพุทธานุสาวนาจิตตาม แต่ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนให้ใกล้ชิด เกี่ยวเนื่องถึงกันได้ง่ายกว่าอย่างอื่น (Bundham, 2012)

บทบาทของทหารในฐานะเสนาบดีแห่งกองทัพไทย หรือผู้นำเหล่าทัพ ซึ่งเปรียบเทียบกับตำแหน่งเสนาบดี หรือแม่ทัพในสมัยพุทธกาล หมายถึง ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ และผู้บัญชาการทหารอากาศ โดยเฉพาะผู้บัญชาการทหารบก ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ถือเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านศาสนธรรม ผู้บัญชาการทหารบก ได้ทำหน้าที่บำรุงศาสนธรรม ด้วยการดำรงตนอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และด้วยการกำหนดนโยบายให้มีการบรรจุวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรต่างๆ ของเหล่าสายวิทยาการกองทัพบก นอกจากนั้น ยังมีนโยบายให้กำลังพลทุกระดับชั้นของกองทัพบก เข้ารับการอบรมศีลธรรมวัฒนธรรมทหารประจำเดือน เดือนละ 1 ครั้ง โดยอนุศาสนาจารย์ของหน่วยเป็นผู้อบรม หรือนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นองค์วิทยากรอบรม จัดการอบรมหลักสูตรพัฒนานุเคราะห์กองทัพบก จัดโครงการปฏิบัติธรรมในเทศกาลเข้าพรรษาของกองทัพบก เพื่อกำลังพลจะได้ศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ (2) ด้านศาสนบุคคล ผู้บัญชาการทหารบก ได้ทำหน้าที่บำรุงด้านศาสนบุคคล ด้วยการอนุมัติให้มีการสอบคัดเลือกบุคคลภายนอกเข้ารับการบรรจุเป็นอนุศาสนาจารย์ และผู้ช่วยอนุศาสนาจารย์ เพื่อทำหน้าที่นำกำลังพลเข้าหาธรรมะ นำธรรมะพัฒนากำลังพล หากกำลังพลคนใดมีศรัทธาอดสาหะจะอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ทางกองทัพบก ก็อนุญาตให้ลาอุปสมบทได้ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม หรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พิจารณาเห็นเป็นการสมควรแล้ว (3) ด้านศาสนวัตถุ ผู้บัญชาการทหารบก ได้ทำหน้าที่บำรุงด้านศาสนวัตถุ ด้วยการอนุมัติวงเงินเพื่อก่อสร้างศาสนสถานกลางของกองทัพบกขึ้น และในหน่วยทหารส่วนภูมิภาค ก็มีการจัดสร้างพุทธศาสนสถาน เช่น พุทธศาสนสถานค่ายสุรนารี เป็นต้น นอกจากนั้น ได้มีการจัดสร้างพระพุทธรูปบูชา เพื่อแจกจ่ายให้หน่วยทหารในกองทัพบกเป็นการบำรุงขวัญทหารในกองทัพบกถึงระดับกองร้อย และสร้างศรัทธาให้มีอุดมการณ์ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา และเพื่อให้หน่วยทหารได้มีพระพุทธรูปบูชาเป็นแบบมาตรฐาน และ (4) ด้านศาสนพิธี ผู้บัญชาการทหารบก ในฐานะผู้นำเหล่าทัพ ได้เอาใจใส่และให้ความสำคัญในเรื่องพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยการดำรงให้จัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นหลายพิธี เช่น พิธีบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศแด่วีรชนคนกล้า พิธีทอดถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน และพิธีอุปสมบทหมู่เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล อันเป็นการแสดงออกถึงภาวะผู้นำ และสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมพิธีทุกคน (Khajornsak Thaiprayoon and Somkiat Wanthana, 2017)

บทบาทความสำคัญของทหารกองประจำการหรือพลทหาร ซึ่งเป็นกำลังพลส่วนใหญ่ของกองทัพบก ก็มีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้ง 4 ด้าน เช่นเดียวกัน คือ (1) ด้านศาสนธรรม พลทหารทุกคนที่เข้ามารับราชการเป็นทหารกองประจำการแล้ว จะได้รับการดูแลเอาใจใส่จากผู้บังคับบัญชาตามระเบียบขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรม อันได้แก่ ความอดทน อดกลั่น ทุกๆ วันก่อนนอน จะต้องไหว้พระสวดมนต์ ปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ แผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ ตามนโยบายของกองทัพบก และเข้ารับการอบรมคุณธรรมทหารใหม่ รวมทั้งการอบรมศีลธรรมประจำเดือน ซึ่งดำเนินการอบรมโดยอนุศาสนาจารย์ของหน่วยนั้นๆ หรือทางหน่วยอาจจะนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นองค์วิทยากรอบรม เพื่อปลูกฝัง

ศีลธรรมและคุณธรรมให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ (2) ด้านศาสนบุคคล หน่วยงานทุกหน่วยได้สนับสนุนพลทหารให้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามวาระต่างๆ เพื่อปฏิบัติตามนโยบายของกองทัพบก ด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เช่น กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวันธรรมสวนะ กิจกรรมทำความสะอาดพัฒนาวัด ถวายสังฆทาน และร่วมรับฟังการบรรยายธรรมจากพระสงฆ์ ณ วัดใกล้หน่วย เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงานทหารและวัด รวมทั้งประชาชนในบริเวณใกล้เคียง (3) ด้านศาสนวัตถุ สำหรับศาสนวัตถุต่างๆ ที่มีอยู่ภายในหน่วยทหาร เช่น ที่บูชาประจำกองร้อยพลทหารที่อยู่ประจำกองร้อยนั้นๆ มีหน้าที่ในการปรนนิบัติดูแลที่บูชาประจำกองร้อยตามคำแนะนำของศาสนาจารย์ และการสวดมนต์ก่อนนอนของทหารกองประจำการ เพื่อเป็นการโน้มน้าวจิตใจของทหารให้มีความยึดมั่นในพระพุทธศาสนา และ (4) ด้านศาสนพิธี พลทหารทุกคน เมื่อเข้ามาสู่รั้วของกองทัพบกแล้ว ช่วงที่ทหารใหม่ทุกคนอยู่ในห้วงระหว่างการฝึกตามหลักสูตร 10 สัปดาห์ ผู้บังคับบัญชาจะจัดให้เข้าร่วมพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะตามหน่วยที่ตนประจำการอยู่ เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมประจำใจ และความสามัคคีของหมู่คณะ นอกจากนี้ ในวันกองทัพไทยทุกๆ ปี ทางกองทัพบก ได้จัดพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพลขึ้น เพื่อรำลึกถึงวีรกรรมของบรรพบุรุษไทยผู้กล้าหาญ เพื่อแสดงออกถึงความสามัคคี เพื่อเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อแสดงออกถึงแสนยานุภาพแห่งกองทัพไทย ก่อนจะเริ่มพิธีการสวนสนาม ทางพระสงฆ์ที่ได้รับนิมนต์ จำนวน 9 รูป จะเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลก่อน หลังจากพิธีเสร็จแล้ว ผู้บังคับกองผสม ก็จะเริ่มนำทหารออกเดินสวนสนาม ทหารทุกคน ทั้งนายทหาร นายสิบ และพลทหารจะต้องผ่านการเข้าร่วมพิธีดังกล่าว เพื่อแสดงออกถึงความป็นทหารอย่างสมบูรณ์ (Chaplaincy, 2013)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ความสำคัญของทหารที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ความเป็นมา บทบาท หลักธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตของทหารที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ สามารถนำมาปรับใช้กับบทบาทของข้าราชการฝ่ายอื่นๆ ได้ โดยนำตัวอย่างบทบาทของทหารแต่ละด้านที่ดีในพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่าง (model) เพื่อให้ข้าราชการทั้งหลายมีความภาคภูมิใจในเกียรติยศชื่อเสียงของตนเองและจะได้สำนึก ตระหนักอยู่ตลอดเวลาถึงฐานะและหน้าที่ของตน ด้วยความสุจริตเที่ยงตรง รู้ว่าสิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดควรงดเว้น เพื่อให้งานปราศจากโทษเสียหาย และบังเกิดผลประโยชน์ที่แท้จริง คือ ความเจริญมั่นคงของประเทศชาติและส่วนรวม

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

จากการได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับทหาร ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า เรื่องทหารที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีรายละเอียดอีกมากมายที่ควรจะศึกษาเพิ่มเติม หากทำการศึกษาเพิ่มเติมจะทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับทหารในแง่มุมอื่นๆ อย่างครบถ้วน อีกทั้งในประวัติศาสตร์สังคมไทย เรื่อง ศักดินา บรรดาศักดิ์ยศ ราชทินนาม และตำแหน่งของทหาร ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจพอสมควรเหมือนกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรทำการศึกษาวิจัยในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 1) การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของทหารในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชกับสังคมไทยในปัจจุบัน
- 2) การประยุกต์ใช้หลักธรรมของทหารกับการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 3) การประยุกต์ใช้หลักธรรมของทหารกับข้าราชการการเมือง

References

- Bundham, D. (2012). *King and Buddhism*. Bangkok: Ammarin.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.
- Minister Department of the Army. (211). *Guidelines and Ordinances*. (2nd ed.). Bangkok: Arun Printing.
- P.A. Payutto. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (24th ed.). Bangkok: MCU Press.
- Phramaha Vichien Vachirawangso and Phramaha Dawsayam Vachirapañño. (2005). *Nakorn Rajgir: Main Cities of Buddhism*. Bangkok: Thammasapha.
- Srirattana, A. (2018). The Evolution of Thailand's Narcotics Control Complaints. *Journal of Thai Ombudsman*, 11(1), 195-205.
- Thaiprayoon, K. and Wanthana, S. (2017). Political Charisma of General Prem Tinsulanonda. *Governance Journal*, 6(1), 85-108.
- Thongsrikate, I. (2013). *Soldier and Civilians: Trajectory to Discipline and Resistance*. M.A. Thesis (Population and Social Research) Mahidol University.
- Chaiyotha, D. (2005). *King with Buddhism in the history*. Bangkok: Odienstore.